

LA DOBLE PRESENCIA: UNA PROPOSTA D'ANÀLISI

Pilar Carrasquer Oto

Disposem ja de cert nombre d'aportacions que plantegen la necessitat d'abordar el treball de les dones considerant aquest treball tant en la seva vessant productiva (orientada cap a la producció de béns pel mercat), com reproductiva (orientada cap al conjunt d'activitats que suposa la reproducció de la força de treball).

Aquesta necessitat sorgeix principalment per tal de superar els límits que les explicacions convencionals plantegen en l'anàlisi de la situació de les dones al mercat de treball. Unes explicacions aparentment asexuades però que reflecteixen l'òptica masculina de participació a l'activitat productiva.

En aquesta línia es situa el model d'anàlisi que hem anomenat de producció/reproducció. Un model que pretén copsar la situació al treball d'ambdós sexes, partint de les desigualtats de gènere i de classe que de tal situació se'n deriva, i que té en el concepte de *dobla presència* (Balbo, 1979), una eina útil per expressar la manera com les persones, majoritàriament dones, aborden la seva participació a l'esfera productiva.

Una de les dificultats per tirar endavant amb aquest model i per precisar el concepte de doble presència, és el relatiu desconeixement de la lògica interna del treball de la reproducció i el relatiu desconeixement sobre com la interrelació entre producció i reproducció es concreta en un context social específic.

En aquesta preocupació s'ubica l'anàlisi sobre el treball de la reproducció dut a terme en el marc d'una investigació més àmplia sobre les transformacions en el treball i en la vida quotidiana, realitzat pel grup d'Estudis sobre la Vida Quotidiana i el Treball -QUIT- del Departament de Sociologia de la UAB i finançat per la Direcció General de Ciència y Tecnologia -DGCYT-. Els resultats d'aquesta anàlisi

específica sobre el treball de la reproducció formen part de la meua *Memòria de Doctorat*, i constitueixen un dels eixos de la tesi doctoral en curs.

A més a més, d'aquest objectiu general, es pretenia copsar la heterogeneïtat i la desigualtat presents no només entre homes i dones, sinó també entre les pròpies dones, pel que fa a la seva participació al treball i, en concret, al treball de la reproducció. L'anàlisi, per tant, anava adreçada a tots dos sexes i no solament a les dones com sol succeir.

Concretament, vam entrevistar cent noranta-una persones representatives d'uns tipus prèviament construïts, segons la seva posició objectiva a l'entrellat producció/reproducció/"temps lliure", amb la informació que disposàvem de l'Enquesta Metropolitana de Barcelona de 1990 (bàsicament disponibilitat horària a cada una de les situacions esmentades). Les entrevistes van ser realitzades mitjançant un qüestionari tancat. S'interrogava sobre qui realitzava quines tasques, i sobre què opinaven del treball de la reproducció i de la seva participació en aquest treball, a través d'una petita escala de més a menys satisfacció, i de la resposta a dos supòsits, o escenaris possibles, que finalment foren els que més joc "novedós" van donar.

Tractant-se d'una primera aproximació, vam fer operatives tres de les dimensions que entenem com a bàsiques dins el treball de la reproducció (infraestructura de la llar, atenció a les càrregues reproductores i organització del funcionament de la llar), tot definint les tasques que també consideraven imprescindibles a cada una d'elles.

Com a *hipòtesis* general, des del punt de vista de la relació entre tots dos tipus de treballs, partírem del fet que a nivell macrosocial la relació entre treball productiu i treball reproductiu es caracteritza per la desigual manera en què un i altre són socialment valorats i percebuts. De tal manera que mentre el treball productiu és l'eix privilegiat d'organització i diferenciació socials, el treball reproductiu es situa entre la invisibilitat i la naturalització: invisibilitat, es no entendre's ni mesurar-se com a treball; naturalització en entendre's que correspon a les dones en funció del seu sexe biològic. Mentre que a nivell microsocia, la relació entre tots dos treballs es concreta en l'*hegemonia de l'organització i dels temps de la producció, de tal manera que tendeixen a fer incompatible la presència en un i altre treball. Així que, per exemple, el moment de consolidació de la participació a la producció coincideix amb un dels moments més intensos del treball de la reproducció, com és el de la formació de la família.*

Des del punt de vista de les presències/absències en el treball, consideraven que les dones realitzen centralment el treball reproductiu de la mateixa manera que els homes realitzen centralment el treball productiu.

Per tant, en cas que les dones realitzin un treball productiu han de fer compatible aquest treball amb el treball de la reproducció, la qual cosa les condueix a afrontar totes dues activitats des de la perspectiva de la doble presència. Pels homes, la

seva possible participació al treball reproductiu es realitzarà sota la perspectiva d'"ajuda", subordinada al treball de la producció.

Des del punt de vista de les característiques de les tasques, donat que els ritmes del treball de la producció i els ritmes del treball de la reproducció tendeixen a ser incompatibles, les presències/absències d'homes i dones al treball reproductiu estan relacionades amb la major o menor *quotidianitat* de les tasques i amb la seva major o menor *rigidesa* en relació als ritmes dels altres membres de la llar. Les tasques més quotidianes i més rígides seran realitzades principalment per les dones.

Finalment, considerarem que fos quina fos la situació a producció/reproducció, les dones sempre eren les responsables de l'organització del conjunt de tasques que inclou el treball de la reproducció.

Els resultats obtinguts es poden resumir en els següents punts:

- *El "nucli dur" del treball de la reproducció*: en general les dones són les encarregades del treball de la reproducció. Però en aquesta constatació d'un fet ja conegut, hi podem afegir que, efectivament, les tasques més rígides i més quotidianes són les que en més proporció fan les dones.

És a dir, les dones fan gairebé en exclusiva les tasques que més dificulten el fet de compaginar el treball de la reproducció amb d'altres activitats. Aquesta afirmació és vàlida, a grans trets, per a totes les dones. És possible, malgrat tot introduir algunes matisacions. Així, l'edat, les característiques de la llar, i la categoria socioeconòmica trenquen l'homogeneïtat de les dones. *Les dones menors de trenta-sis anys, parelles sense fills i categories mitjanes i altes són les que menys fan en exclusiva el treball de la reproducció*. Ara bé, la reducció de treball ve donada per *salaritzar* aquest treball i no perquè sigui compartit per altres membres de la llar. I, efectivament, l'organització del conjunt del treball de la reproducció és a càrrec de les dones.

- *L'opinió sobre la situació de distribució del treball de la reproducció mostrava dues coses d'interès*. Primer, a més a més de confirmar la pauta anterior quant a l'edat, etc., es confirma que la càrrega reproductora en termes de fill/lles és la que diversifica les situacions: *en el sentit que la presència de fills/lles actua en contra de la distribució del treball de la reproducció*. En aquest sentit, caldria matisar també la hipòtesi de canvi generacional: aquest canvi es produeix en absència de fill/lles, contràriament al que assenyalen d'altres investigacions. Segon, el que mostra, confirmant també el que apareixia en l'anàlisi sobre distribució concreta de les feines, és una *sobrevaloració dels homes respecte de la seva participació*. Aquí es podria apuntar que tal sobrevaloració potser és deguda a una tendència a respondre segons el que es pot considerar socialment admissible (actualment, per exemple, certa participació masculina al treball de la reproducció). O perquè, de tant en tant, els homes no han estat socialitzats per a dur a terme aquesta tasca, quan la fan no "naturalitzen" la seva participació.

- Finalment, l'anàlisi dels dos *supòsits* que vam plantejar ens ha proporcionat informació prou suggeridor. Breument, es tractava que les persones entrevistades responguessin a la pregunta sobre quina seria la seva decisió respecte de dos moments "punta" de confluència de treball productiu i treball reproductiu: *la cura de les criatures i la cura de les persones grans*. Els resultats mostren, primer, que *homes i dones s'imaginen de manera diferent el treball*. Segon, que el que pot ser el treball de la reproducció del futur, *la cura de les persones grans, no vol ser assumida per qui més directament n'és fins ara responsable: les actuals mestresses de casa*. Tercer, que a l'*imaginari* de les dones ens trobem amb la doble presència: volen compaginar producció i reproducció. Però aquest voler compaginar tots dos treballs passa per pagar un preu, productivament parlant: el treball a temps parcial.

BIBLIOGRAFIA

- BALBO, L. «La doppia presenza». *Inchiesta* [Milà], núm. 32 (1979).
- BENERIA, L. «Reproducción, producción y división sexual del trabajo» *Mientrastanto*, núm. 6 (1981).
- BENERIA, L.; STIMPSON, C.R. [Ed.] *Women, households, and the economy*. Rutgers University Press, 1987.
- BIMBI, F.; PRISTINGER, F. [Ed.] *Profil sovrapposti*. Milà: franco Angeli, 1985.
- CARRASCO, C. *El trabajo doméstico y la reproducción social*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1991.
- CHABAUD-RYCHTER, D.; FOUGEYROLLAS-SCHWEBEL, D.; SOUTONNAX, F. *Espace et temps du travail domestique*. París: Librairie des méridiens, 1985.
- COCKBURN, C. *In the way of women*. London: Macmillan, 1991.
- DAUNE-RICHARD, A.M. *De la construction d'un objet "travail des femmes" a une reconceptualisation du travail*. [Comunicació presentada al col·loqui *Work and Politics: the feminization of de labor force*. Harvard University, 1986].
- DURAN, Mª A. *La jornada interminable*. Barcelona: Icaria, 1987. [dir.] *De puertas adentro*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1988.
- FEE, T. «Domestic Labour: An analysis of housework and its relation to the production proces» *Urpe. The review of Radical Political Economics*, vol. 8, núm. 1 (1976).
- GRUPPO ONDA *Foemina Faber. Immagini e strategie del lavoro delle done*. Milà: Franco Angeli, 1989.

HARTMANN, H. «Patriarchy, capitalism and job segregation by sex» *Signs*, vol. 1, núm. 3 (1976)

«The family as the locus of gender, class and political struggle: the exemple of Housework». *Signs*, vol. 6, núm. 3 (1981).

HUMPHRIES, J.; RUBERY, J. «The reconstitution of the supply side of the labour market: the relative autonomie of social reproduction» *Cambridge Journal of Economics*, vol 8, núm. 4 (1984).

HUNT, A. «Cash-transactions & Household Tasks: Domestic behaviour in relation to industrial employment». *The American Sociological Review*, vol. 26, núm. 3 (1978).

IZQUIERDO, Mª J. DEL RIO, D.; RODRÍGUEZ, A. *La desigualdad de las mujeres en el uso del tiempo*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1988 (Serie Estudios, 20).

IZQUIERDO, Mª J. [amb la col·laboració d'A. Borràs, S. Lloret i D. Marcos]. *La interdependència de les activitats domèstiques i el treball remunerat*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 1993.

LEWENHAK, S. *The revaluation of women's work*. Londres: Cromm Helm, 1988.

LEWIS, J. «The debate on sex and class» *New Left Review*, núm. 149 (1988).

LINDSAY, L. *Gender roles. A sociological perspective*. New Jersey: Prentice Hall, 1990.

MACKINTOSH, M. «Domestic Labour and the Household» PHAL, 1986.

PAHL, R.E. *On Work*. Oxford: Blackwell, 1986.

PICCHIO DEL MERCATO, A. «Social Reproduction and the basic structure of the labour market». A: Wilkinson, 1981.

RAMOS, R. *Cronos dividido*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1990.

SARACENO, C. *Il lavoro mal diviso*. Bari: De Donato, 1985.

TORNS, T.; CARRASQUER, P. «Entorn dels conceptes de dona i treball». A: Diversos autors *Visió de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987.

DIVERSOS AUTORS *Economía del trabajo femenino sector mercantil y no mercantil*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1989.

WALBY, S. *Patriarchy at work*. Cambridge: Polity Press, 1986.

WILKINSON, F. [Ed.] *The dynamics of labour market segmentation*. London: Academic Press, 1981.